

gören bir ilke olması son derece arzu edilir bir şeydir. Ne var ki, liberalizmin temelindeki bu relativizmin her türlü idealle tüm ipleri koparmış olmasının yol açtığı bir dizi sorun mevcuttur. Birey gerçi özgürdür, hayatına istediği gibi yön verebilir, ama hayatına yön verecek ideallerden de mahrumdur. Kendisine sunulan tek seçenek, bu nedenle, kitle içindeki sayısız özdeş noktadan biri olmaktır. Herkes gibi kişisel tatmin peşinde koşar, yine herkesin tatmin olduğu şeyle tatmin olur; eğlence, boş zaman aktiviteleri kitleselleşir ve bu kitlesellenen aktiviteler kişinin yaşamının tamamını doldurur. Bir başka sorun da, bu görüşün, bireyin bütünlüğü dışında herşey relative edildiğinden, insanın adalet duygusu bakımından olmazsa olmaz diyebileceğimiz bazı değerlere kör kalmak zorunda olmasıdır. Bu değerlere iyi bir örnek dayanışmadır. Gerçi en az düzeyde bir dayanışma olmadan ne toplum varolabilir, ne de bireyin özgürlüğü. Ama bu minimumdan fazlası kendi başına bir değer olarak görülmez, çünkü dayanışma bireyden özgürlüğünü kısıtlamasını talep eder. Liberalizm bu nedenle "sosyal adalet" denen kavrama da kördür. Çeşitli hak taleplerinin dayandırıldığı her türlü adalet ideali relative edildiğinden ve bir hak talebi ancak bireyin bütünlüğünün dokunulmazlığıyla temellendirilebiliyorsa geçerli olabileceğinden, liberalizmin sosyal adaleti bir adalet türü olarak neden tanıyamayacağını kestirebiliriz. Liberalizmin her türlü adalet idealini relative etmesi ilk bakışta özgürleştiricidir – ve bu nedenle bu relativizmin yine kısmen geçerli olması gerektiğini düşünmek mümkündür. Ne var ki, bu relativizm idealleri büsbütün ortadan kaldırdığından, elde edilen özgürlüğün anlamı sorunlu hale gelmiştir. Herkesin özgürlü-

ğü kendisi için değerlidir, ama birinin kendi özgürlüğünü kullanarak eğlence endüstrisinin bir ürünü haline gelmesi, tüm iyiniyetime ve bu kişiye başka bir hayat tarzının dayatılmasını kesinlikle onaylamayacak olmama rağmen, bana pek övülecek bir şeymiş, pek büyük bir değermiş gibi gelmiyor.

Son olarak, bu iki relativizm yanında bir üçüncüsünün de mümkün olduğuna işaret etmek istiyorum. Bu üçüncüsü ne her türlü hak talebini, ne de her türlü adalet idealini relative eder. Onun relative ettiği, hak taleplerinin ya da adalet ideallerinin mutlaklaştırılmasına; bu talep ve idealler üzerinde mevcut olan düşünsel mücadeleye son vererek kendi görüşünü vazetmeye meşruiyet sağlayan, ancak şiddete dayalı olarak varolabilecek olan zemindir. Kendilerini yalnızca karşılıklı tartışma ile kabul ettirmek isteyen görüşler, bu görüşlerin dayandıkları idealle, bunlar çok çeşitli olduklarına göre, zaten görelidirler. Ama eğer bu görüşleri ileri sürenlerle bir tartışmaya giriyorsak, görelî olmayan, bizi de onları da bağlayan ortak bir zemin kabul ediyoruz demektir. Bu zeminin ne olduğunu bilmek, hatta ona bir ad koymak bile gerekmez. Önemli olan insanların tartışma yoluyla doğruyu beraber bulabileceklerine olan ortak inançtır. Bu inancı insanın insanlığından şüphe etmeden yok saymak mümkün değildir. Şu halde görünüş olarak tüm çelişen hak talepleri, adalet idealleri relativdir. Ama bu çelişen idealler insanlar arasında düşünsel bir tartışmaya konu olabildikleri sürece ortak bir zeminde kök salarlar.

Klasik "mutlakçı – relativist" ayrımına sığmayan filozofların bu son grup altında toplanmaları bana daha uygun gibi görünüyor.

Etik Devlet Anlayışı Bir Çözüm Olabilir mi?

Halil Rahman Açar^(*)

Her gün bir yenisi daha eklenerek Türkiye'nin gündemini tutan siyasî ve kurumsal yolsuzluk ve usulsüzlükler yeni değildir. Bugün başbakan, bakan, milletvekili, paşa ve üst düzey yöneticilerin mahkeme koridorlarında yargılanmaları, genelde devletle, özelde hukukla ilgili çok ciddi sorunların önümüzde durduğunu gösteriyor. Toplum olarak, bu rezaletlerin kökenine inmek, nerede hata yapıla geldiğini anlamaya çalışmamız kadar, neyi göremediğimizi, neyi yakalamamız gerektiğini, nerede tıkanmış olduğumuzu, gözden kaçırılmamı ne olduğunu tespit etmemiz de gerekiyor.

Seçip benimsenmiş sistemin ve bunun kalitesinin eleştirel bir sorgulama- dan geçirilmediği söylenebilir. Oysa bir sistemde, kurumlar sağlıklı işlemiyorsa, kokuşma ve ihlaller varsa ve bu ihtimâl dahilindeyse, bu durum; o sistemin yapılanmasında kendisine temel aldığı veya alamadığı değerlerle ilgili sorunların bulunduğunu ifade eder.

Devlet incelemesi, birçok yönden, mesela, iktisadî ve siyasî yönden yapılabilir. Kendim burada felsefî açıdan devletin sahip olduğu hukukunun etikle sıkı ilişkisine dikkat çekeceğim. Bir insan etkinliği olarak felsefenin ülkemizdeki devlet sorunlarını çözmede bir işlev üstlenebileceği ve sorunlarımızın çözümüne katkıda bulunabileceği inan-

cındayım. Bu bağlamda ilk olarak hatırlanması gereken husus, felsefenin hattattan kopuk bir faaliyet alanı olmadığının görülebilmesidir. Bunun için pratik felsefenin boyutlarına bakmak yerlidir. İşte, bugün güncelliğini ve başat konumunu koruyan üç hayati boyut: 1- Etik 2- Siyaset 3- Ekonomi. Bu yazımda, etik-devlet (siyaset-hukuk) disiplinlerinin derin, içsel birlikteliğine dayalı bir yaklaşım sunmaya çalışacağım.

İkinci husus olarak, siyaset felsefesi alanında devlet ve yönetimle ilgili. "Nasıl bir devlet?" sorusunu cevaplamaya yönelik artık birçok kavrama sahibiz. "Hukuk Devleti" veya "Demokratik Hukuk Devleti" bunlardan sadece ikisi. Bu disiplindeki bu ve benzeri kavramların yararsızlığından söz etmiyorum. Sadece mevcut standart söylemlerin dışına çıkarak, zorunlu ve olması gereken olarak, etik devlet anlayışını gündeme taşımak istiyorum.

Bilindiği gibi, Sokrates'ten, Platon'dan, Fârâbî'den G. W. F. Hegel'e kadar birçok düşünür siyaset anlayışlarında etiğe yer vermişlerdir. Avrupa düşünce geleneğini etkileyen ana şahsiyetlerden biri olan Hegel, günümüzde bile etik devlet anlayışının öncülerinden kabul edilmektedir.⁽¹⁾ Beni, etik devlet anlayışına sevk eden nedenleri

(*) Felsefe Yardımcı Doçenti, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

(1) Andrew Vincent, *Theories of the State* (Oxford: Blackwell, 1994), s.119.

belirtirsem, umarım neden böyle bir anlayışa gereksinim duyulacağı açıklığa kavuşur: "Hukuk Devleti", "Demokratik Hukuk Devleti" ifadelerinin, çoğu kez daha demokratik yönetim beklentilerinden kaynaklandığı bir gerçektir. Bunun sebepleri arasında ilke yönetimlerinin ne kadar demokratik ve hukuka bağlı olarak çalıştıkları konusunda kuşku taşınmasıdır. Diğer bir ifadeyle, insan hakları ihlallerinde ve keyfi yönetim uygulamalarında hukuka uyma ve hukuk devleti ilkesi, her şeyin hukuka uygunluğunu talep eder. Kamu kurumlarının her türlü çalışmalarının bir yasal zemine, kılıfına sokulması gerekliliğini gösterir.⁽²⁾ Ancak, bu talep, çoğu kez biçimsel (formal) hukuk devletine dönüşmektedir.

Fredeic Bastiat'ın belirttiği gibi, örneğin hukuk; her zaman soygunu cezalandırmaz. Bazen de savunur. Çünkü yasayla meşrulaştırılmış pek çok soyun çeşidinin olduğu unutulmamalıdır.⁽³⁾ Biçimsel hukuk devletinin zaman zaman meşruluk krizine girmesi kaçınılmazdır. Meşruluk kavramının, var olan hukuk normu olarak hesaplanmayacağı açıktır.⁽⁴⁾ Her halükarda hukukun, hukuksal temel norm ya da olguların dayanağının geçerliliğinin sorgulanması, etik bir (bilinç) boyutu(nu) gerektirir.⁽⁵⁾ Biçimsel hukuk devleti, açmazları dolayısıyla yerini, zamanla içeriksel sosyal hukuk kavramına bırakmıştır.⁽⁶⁾ Yeni içeriksel düzenlemelerle bir noktaya

kadar boşlukları doldurulabilmekte ve bir dereceye kadar gereksinimleri karşılayabilmektedir. Bunun nedeni, çıkarılan yasaların; sorunlarımızı her zaman çözümlenememesidir. İşte bu noktada, toplumları ayakta tutan, geçerliliğini ve etkinliğini yasalardan almayan, temeli toplumsal normlar olan, ahlâk alanından desteğe ihtiyaç duyulur ve yararlanabilir.

Hukukla yasalılık aynı şey olmadıklarından, Hayrettin Ökçesiz'in de belirttiği gibi, doğru hukuku aramak ve buna ulaşmak gerekir.⁽⁷⁾ Çoğu kez yasaların; devlet gücü ve baskı aracı olarak kullanıldığı apaçıktır ve yasal kılıfı da hazırdır. Hukukta, ahlâkîlik dikkate alınmazsa, kısa bir süre içinde hukukun bir tahakküm aracına dönüşme tehlikesi içermesi kaçınılmazdır.⁽⁸⁾ Halbuki, doğru hukuku belirleyen bilgi; her şeyden önce ahlâk sistemleridir.⁽⁹⁾ Tarihsel olarak ahlâkın hukuku öncelediği bilinir.⁽¹⁰⁾ Etiğin araştırma alanı olarak ahlâk; bize hem içeriksel hem biçimsel bilgi sağlayabilir.

Etik kurallardan türetilen ya da onlara uygun düşen meşru normlar olmak üzere, hukuk kuralları iyi yasalar olamazlar.⁽¹¹⁾ Çünkü gerek insan haklarının, çıkarlarının güvence altına alınmasında, gerekse yasa yapımında, uygulamasında ve yargısal kararlarda etik ilkelerin gözetilmesi, bir anlamda sosyal yararın dikkate alınmasıdır. Topluma yararlı olan her şey, hukuksal olmadığı gibi,

sadece hukukî olanın yararlı olabileceği dillendirmek de kısır bir bakış açısını yansıtır. Ahlâk ile hukukun benzerlik ve farklılıklarına burada değinmeyi gereksiz bulurken, her ikisinin de eşitlenmediğini ve eşit şeyler olmadığını belirtmekle birlikte, etik ilkelerden arındırılan bir hukukun başarı sağlamasının güç olduğuna işaret edilmelidir.⁽¹²⁾ Ahlâkîliği ve hukuksallığı birbirine zıt öğelermişçesine düşünmek yerine, hukukun etikle ilişki boyutunun görülerek; hem toplumsal gerçekliğe uyumu, hem hukukun özgürlük içinde, bulunduğu toplumun tanıdığı değer sistemiyle çatışmayıp, uyum içinde olması makûl bir idealdir. Çünkü hukuk, bir açıdan temelde a- norm b- etik değer ve c- toplumsal olgudan oluşmaktadır.⁽¹³⁾

Ortaya çıkan çıplak gerçek şu ki; bireysel ve toplumsal hakların teminatı; hukukî bir yapı olduğu kadar, ahlâkî yapıyla da ilgili görünmektedir. Hukuk (haklar) kavramı, etik bir kavramdır. Devletin tüm toplum bireylerini kucaklama görevi de etikselidir.⁽¹⁴⁾

Bir taraftan etik ilkeler; genel ve soyutu temsil ederken, diğer taraftan hukuksal normlar da bu etik ilkelerle ilgili özel uygulamaları gösterir. Hem hukukta hem devlet aygıtının düzenlenmesinde, olması gerekenin gösterilmesi sorununun tamamen etik boyutun dikkate alınmasıyla ilgili buluyorum. Doğru hukuk seçimi de etikselidir. Buraya kadar anlatılanlardan çıkacak sonuç; hukukun etik temelini görmezlikten gelmenin ve sadece dışsal dayatılmış bir buyruk olarak sunumunun sağlıksız

olduğu tezidir. Çünkü, etik; a- Hukukun dayanağını oluşturma konumundadır. b- Etik bir gerçeklik olarak, hukukun oluşumu ve gelişimini belirlemektedir.⁽¹⁵⁾

Bu alandaki felsefi araştırmaların, çabaların çoğunlukla hukukun etik meşruiyetinin tespitine yönelik olduğu görülür. Adaletin, insanlık onurunun pozitif hukuk kurallarıyla korunup, korunmadığı hukuk felsefesinin alanına girer.⁽¹⁶⁾ Yavuz Abadan'a göre, hukukun etikle ilişkisi gibi, hukuk felsefesinin de devlet felsefesiyle sıkı bir ilişkisi söz konusudur. Devlet felsefesinin vazifesi; ideal anlamda devlet düşüncesidir ve devletin kurumsal ve ahlâkî izahını gerektirir. En iyi devlet arayışı, bu fikri sistemin ahlâkî özelliğini aşı; devlet faaliyetlerini oluşturan hareketlerin hedefleri bakımındadır. Devlet düşüncesine ait ahlâkî sistemin kurulması da yine felsefeye aittir.⁽¹⁷⁾

İoanna Kuçuradi de etkin anlamda etik muamele ilkelerine; devlet açısından bakıldığında, insan hakları ve toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde dayanılacak normlar – hukuku oluşturmak da dikkate alınması gereken öncüller olarak görür.⁽¹⁸⁾

Öneri olarak sunmaya çalıştığım etik devlet anlayışı, kendini kurulu düzen, statüko yerine, ideal devlet anlayışı gereksiniminde hissettirir. Yani; vatandaşların, tüm haklarında, devlet kurumlarını yanında bulduğu anlamdır. Devlet; bu anlayışta ne sadece yasa alanı ne de vatandaşların çıkarlarından bağımsızdır. O, amaçsal bir birlikteliktir. Her

(2) Hasan Hüseyin Çevik, "Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü Arasındaki Bağlantı Üzerine Bir Bakış" *Demokrasi Sorunu ve Türk Demokrasisi*, Der.: Davut Dursun (İstanbul: Şehir Yayınları, 2001) içinde, s.57-58.
 (3) Frederic Bastiat, *Hukuk*, Çev.: Yıldırım Arsan (Ankara: Liberte Yayınları, 2003), s.14-16.
 (4) Ahmet Gürbüz, *Hukuk ve Meşruluk* (İstanbul: Beta, 2004), s.5.
 (5) A.g.e.
 (6) Hayrettin Ökçesiz, *Sivil İtaatsizlik* (İstanbul: Ekokitaplığı, 2001), s.90.
 (7) Hayrettin Ökçesiz, "Doğru Hukukun Bilgisi" *HFSA*, S: 8, s. 120-126.
 (8) Yavuz Abadan, *Hukuk Felsefesi Dersleri* (Ankara: A.Ü.H.F.Y., 1954), s. 90.
 (9) Ökçesiz, a. g. m., s.122.
 (10) Doğan Özlern'in "Ahlâk Hukuku Önceler" başlıklı makalesine bakınız, *HFSA*, S: 4, s. 15-27.
 (11) Zeynep Davran, *Etik ve Meslek Etikleri*, Yayına Hazırlayan: Harun Tepe, (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2000), s. 140- 141.

(12) Gürbüz, a. g. e., s. 27.
 (13) A. g. e., s. 52.
 (14) A. g. e., s. 90.
 (15) A. g. e., s. 40.
 (16) Ülker Gürkan, *Hukuk Sosyolojisine Giriş* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 1999), s. 30-31.
 (17) Abadan, a. g. e., s. 52.
 (18) İoanna Kuçuradi, "Etik İlkeler ve Hukuk", *HFSA*, S: 8, s.7.

üye amaçlanan etik gayenin hizmetindedir.⁽¹⁹⁾

Devletin etiksel çerçevede değerlendirilişi, kaçınılmaz olarak şu temel noktalara dikkatimizi toplar:

1- Etik boyut, insan etkinliklerinin kaçınılmaz bir parçasıdır.

2- Devlet, etik bağlamda çok ciddi sorgulanması gereken bir kurumdur. Yasa ve yapılanmasıyla bireylerin ortak iyisini gözetir.

3- Devlet, kendiliğinden meşru olamaz. Kerameti kendinden menkûl bir şekilde doğruluk varsayamaz. Etik çerçevede ise, tepeden inme hukuk ortaya koymaz. Hukukî meşruiyetini toplumdandan alır.

4- Araçsaldır.

5- Etik bağlamda hukukla kastedilen sadece egemenin belirlediği bir çerçeve olmayıp, hakların tescilidir.

6- Devletin yeterince etik ilkelere göre yeniden örgütlenebilmesi ve bu ilkelere göre düzenlenebilirliğe açık olmasıdır.

Çok yaygın yönetim anlayışlarının "çok iyi" olduğu yargısından artık kurtulmak gerekiyor. Kanaatimce, standart pazarlanan devlet modelleri veya rejimleri yerine, bireylerin, toplumların, toplulukların hukukunu gözeterek dikkate alan 'etik bir devlet anlayışı' ancak uygun yapılar ortaya koyabilir. Etik; siyasal düzlemde hakların korunması ve

buna uygun politikalar olarak ele alındığında, sağlıklı bir imkân olarak ortaya çıkar.

Bu nedenle, hukuk-etik ilişkisinin güçlü kılınması ve bunun devlete taşınması gerekir ki, bu da bir zihniyet değişikliği gerektirir. Türkiye'deki etiksiz siyaset anlayışı hem hukuku hem devleti yıpratmıştır. Kurtuluşumuz; her düzeyde devletin, etiksel yapılanmayı seçmesi ve devletin de kendisini buna uyarlamasıdır.

Hukukun etiği, bir yönüyle toplumsal ayağının, gerçekliğinin gözetilmesi iken, diğer yönüyle, felsefesinin yapılması, sorgulanmasıdır. Tekrarlamak gerekirse, devleti etiksiz veya felsefesiz yürütmek olağan üstü derecede güçtür. Oysa, bir devlet türü veya biçimi olmayan "etik devlet anlayışı", bizlere içi boşaltılamaz, değersizleştirilemez, toplumsal gerçekliği olan bir devlet kavrayışı sunar. Yozlaşmalara karşı, aklın ve toplumun devletidir.

Sonuç olarak, toplumsal, siyasal kuruluşumuzun etik devlet anlayışı üzerine oturtulmasının bir çözüm olabileceği düşüncesindeyim. Bu, ihmâle gelmez bir imkândır. Etik arayışlar, etik anlayışları ve çözümlerini güçlendirecektir.

Benimsenmesi ve uygulanması dileğiyle.

(19) Vincent, a. g. e.